

สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ปรากฏการณ์โดยลำดับของพัฒนาการในการจัดมัธยมศึกษาไทยตั้งแต่เริ่มอยู่ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยมาจนถึงปัจจุบัน พร้อมการวิเคราะห์ว่าการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงแต่ละส่วน ซึ่งได้แก่นโยบาย หลักสูตรและการจัดการ ได้เกิดขึ้นอย่างสอดคล้อง เป็นเหตุเป็นผลรับกันหรือไม่ มีผลดีและปัญหาอุปสรรคอย่างไร ที่กล่าวมาโดยละเอียดในบทที่ผ่านมาแล้วนั้น อาจสรุปเป็นสาระรวมได้ดังต่อไปนี้

๖.๑ นโยบายมัธยมศึกษาไทยภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

ด้านนโยบายการจัดมัธยมศึกษาในระยะแรก ซึ่งเป็นช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยใหม่ ๆ (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔) มีแผนการศึกษา ๒ ฉบับ คือฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ และ พ.ศ. ๒๔๗๘ จัดมัธยมศึกษา ๘ ปี และ ๖ ปี ตามลำดับ มุ่งให้พลเมืองทุกคนเป็นคนดี ให้ได้เรียนตามภูมิปัญญาและทุนทรัพย์ ให้มีพื้นฐานไปศึกษาต่อในระดับเตรียมอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือด้านวิชาอาชีพของสถาบันอาชีวศึกษา ส่วนรัฐบาลชุดต่าง ๆ ที่ผลัดเปลี่ยนกันเข้าบริหารประเทศต่างมีนโยบายจัดมัธยมศึกษาให้เป็นไปตามแผนการศึกษาชาติ เน้นการขยายโรงเรียนให้ทั่วถึงซึ่งเป็นเชิงปริมาณ และในขณะเดียวกันก็เน้นคุณภาพ โดยเฉพาะด้านวิชาพลศึกษา จริยธรรม และความคิดในเรื่องวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย และอีกด้านหนึ่งที่สำคัญคือ เรื่องครูและอุปกรณ์การเรียน ความมุ่งหมายในการเข้าเรียนมัธยมศึกษาของคนในยุคนี้ยังไม่ต่างจากที่ยึดถือกันมาแต่โบราณมากนัก คือมุ่งเรียนหนังสือและรับการฝึกอบรมคุณธรรมความประพฤติ แล้วไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย จะเห็นว่าเหตุของการเปลี่ยนแปลงจุดเน้นในนโยบาย คือการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและความต้องการที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยในพลเมืองตั้งแต่ยังอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาด้วย อีกส่วนหนึ่งคือสภาพที่ประชาชน ไม่สนใจการเรียนวิชาอาชีพทำให้เกิดการทดลองตัด ๒ ชั้นสุดท้ายของมัธยมศึกษาไปให้มหาวิทยาลัยจัดเป็นเตรียมอุดมศึกษา เพื่อให้คนหันไปเลือกเรียนอาชีวศึกษาได้มากขึ้นโดยคาดว่าอายุตอนนั้นเหมาะสม

ระยะต่อมาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๙๖) เป็นยุคที่เริ่มมีการรับความช่วยเหลือต่างประเทศ มีแผนการศึกษาใหม่อีก ๒ ฉบับ ในพ.ศ. ๒๔๘๔ และ พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นแผนซึ่งจัดมัธยมศึกษา ๖ ปี และ ๕ ปี ตามลำดับ แต่ ๖ ปี ตามแผนฉบับแรกนั้น ยังไม่

ได้รวมเตรียมอุดมศึกษาอีก ๒ ปี ที่โรงเรียนมัธยมศึกษาต้องจัดด้วย และ ๕ ปี ตามแผนฉบับหลัง ได้รวมระดับชั้นที่เคยเป็นเตรียมอุดมศึกษาไว้ด้วยขณะที่ตัด ๓ ชั้นแรกไปให้ประถมศึกษา การมัธยมศึกษาจึงเป็นระดับกลางเชื่อมประมัตกับอุดมเหมือนเดิม จุดเน้นที่เพิ่มขึ้นคือหัตถศึกษา ซึ่งเป็นองค์ที่ ๔ นอกเหนือจากองค์แห่งการศึกษาเดิมซึ่งมีหัตถศึกษา จริยศึกษา และพลศึกษา แสดงถึงการเน้นวิชาอาชีพ มัธยมศึกษาตามแผนการศึกษายุคนี้แยกออกเป็นสายให้เน้นวิชาสามัญหรือวิชาชีพ ชัดเจน มากสาย หลายสังกัด ยิ่งกว่าสมัยใด ๆ รัฐบาลในยุคนี้ยังคงมุ่งจัดการศึกษาให้ชาวไทย เป็นพลเมืองดี มีความเป็นประชาธิปไตย เช่นเดียวกับในสมัยประชาธิปไตยช่วงแรก เน้นเรื่องศีลธรรมจรรยา พลศึกษา อาชีพ และศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น เริ่มมุ่งพัฒนาโรงเรียนส่วนภูมิภาค ปรับหลักสูตรและตำราให้เหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น ขยายจำนวนนักเรียนและครู ปรับปรุงเงินเดือนครูและสมรรถภาพครู ปรับปรุงวิธีวัดผลและแบบเรียนอุปกรณ์ การรับความช่วยเหลือต่างประเทศ ทำให้แนวคิดตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลในไทยด้วย เช่น เน้นการเรียนด้วยการกระทำหรือลงมือปฏิบัติ เน้นว่าการศึกษาเป็นความจริงแท้ทุกด้าน ทั้งกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา แผนพัฒนาการศึกษาก็คาดหวังให้ผลผลิตของการมัธยมศึกษาออกมาเป็นแรงงานระดับกลางซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติด้วย จะเห็นว่าการตัดส่วนปลายของมัธยมศึกษาไปให้เป็นเตรียมอุดมศึกษานั้นไม่ได้ช่วยให้คนหันไปเรียนอาชีวศึกษามากขึ้นตามความมุ่งหมาย แต่ยังคงมุ่งเตรียมอุดมศึกษาซึ่งเน้นวิชาสามัญไปสู่มหาวิทยาลัย จนไม่มีที่เรียนพอ และกระทรวงศึกษาธิการต้องนำเอาชั้นเรียนส่วนนี้กลับมาเปิดสอนอีกเพื่อขยายออกไปตามโรงเรียนต่าง ๆ ได้มาก นโยบายชักชวนนักเรียนและผู้ปกครองให้สนใจวิชาอาชีพมีมานานแล้ว ตั้งแต่ก่อนหน้าสมัยประชาธิปไตย เมื่อเห็นว่าผู้สำเร็จจากโรงเรียนมัธยมศึกษาคงจะออกไปเป็นข้าราชการหรือเรียนต่ออุดมศึกษา แล้วออกไปเป็นข้าราชการทั้งหมดอย่างที่มุ่งมากันนั้นไม่ได้แน่ จำนวนตำแหน่งข้าราชการถึงจุดอิ่มตัวหรือเพิ่มน้อยมาก ส่วนใหญ่ของผู้เรียนจะต้องมุ่งไปทางอื่น แต่ผู้เรียนก็ยังนิยมในสายนี้อยู่แม้จะมีการวางแผนให้หันเหไปเรียนอาชีพดังกล่าวแล้วในสมัยประชาธิปไตยช่วงแรก และมาในช่วงที่สองนี้ ก็พยายามส่งเสริมการเรียนอาชีพจนถึงกับจัดมัธยมศึกษา ๓ แบบ ให้มีทั้งสายวิสามัญ สายอาชีพและสายสามัญซึ่งมีวิชาสามัญและวิชาอาชีพมาประกอบด้วย และในที่สุดความสนใจของผู้คนที่มุ่งแต่วิชาสามัญและไม่เอาวิชาอาชีพทำให้ต้องเลิกมัธยมสามัญศึกษาไป วิชาอาชีพมาปรากฏในหลักสูตรสามัญศึกษาอีกครั้งตอนปลาย ๆ ยุคในรูปของโรงเรียนมัธยมแบบประสมซึ่งมีความพร้อมต่างจากโรงเรียนมัธยมสามัญศึกษา เพราะความช่วยเหลือต่างประเทศและการลงทุนจำนวนมาก

สมัยปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๒๖) เป็นยุคของความพยายามในการปฏิรูปการศึกษา และจัดมัธยมศึกษาตามนโยบาย "การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม" มีแผนการศึกษาฉบับเดียวคือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๐ จัดมัธยมศึกษา ๖ ปี รวมอยู่ในกรมสามัญศึกษาเท่านั้น ไม่แยกสายออกเป็นมัธยมศึกษา สังกัดกรมอื่นอีก แต่เป็นมัธยมศึกษาที่สัมพันธ์ประสานกับการศึกษาระดับอื่นและการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ตามแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต มุ่งให้ผู้เรียน คิด เป็น ทำ เป็น แก้ปัญหา เป็นและรักการทำงาน มีความรู้วิชาการและวิชาชีพ ระยะแรกการเน้นให้ขยายปริมาณนักเรียนโดยรับนักเรียนและเปิด โรงเรียนเพิ่มขึ้น เป็นปริมาณมาก ๆ ยังมีอยู่ต่อ เนื่องมาจากสมัยที่แล้ว ระยะหลัง เป็นการเพิ่มปริมาณ ตามปกติ ไม่เน้นให้ขยายมากแต่เน้นคุณภาพ เช่นเดียวกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใน เรื่องอื่น ๆ ซึ่งเริ่มมองเห็นแล้วว่า การพัฒนาโดยจัดสร้างทางวัตถุให้มากขึ้นนั้น ไม่อาจนำไปสู่ความ สำเร็จอันเป็นความเจริญของชาติได้เสมอไป แต่ในทางตรงข้ามกลับ เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย ทำให้ต้องหันมาเร่งรัดพัฒนาคุณภาพกันให้มากยิ่งขึ้น การ เน้น เรื่องปรับปรุงคุณภาพมีทั้งในแผนพัฒนา การศึกษาและคำแถลงของรัฐบาลและที่ปรากฏอยู่เสมอคือ การวางแผนให้ผู้จบมัธยมศึกษา เป็นกำลังคน ที่ตรงกับความต้องการทาง เศรษฐกิจและสังคมของชาติ คำแถลงของรัฐบาล เน้นความก้าวหน้าของครู คุณธรรม จริยธรรมนักเรียน พื้นฐานวิชาอาชีพ และสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นหลัก ยึดถือของชนในชาติทั้งหมดด้วย การจัดมัธยมศึกษาสมัยนี้ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนกับการ ทำงานชัดเจนมากขึ้นกว่าสมัยใด ๆ ต้องการให้นักเรียนออกไปทำงานได้ มีนิสัยที่จะทำงานและมีความ สามารถในการประกอบอาชีพ จะเห็นว่าหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๐๓ ที่ใช้มานานและมีข้อบกพร่องและ เหตุการณ์ขับไล่วัฒนธรรมเผด็จการทหารโดยศูนย์นิสิต นักศึกษา และนักเรียน แล้วมีรัฐบาลพลเรือนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ มีรัฐธรรมนูญและบรรยากาศประชาธิปไตยในเชิงแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพทุกรุ่นทั่วไป นั้น เป็นเงื่อนไขให้เกิดความคิดปฏิรูปการศึกษา มัธยมศึกษาเช่นเดียวกัน ปัญหาผู้สำเร็จมัธยมศึกษาแล้วทำงานไม่ได้ มีคนว่างงานมาก ทำให้เห็นชัดถึงความจำเป็นที่จะต้องทำหลักสูตรให้แก้ปัญหา ดังกล่าวได้ จึงมีปรากฏเป็นนโยบาย

๖.๒ หลักสูตรและการสอนมัธยมศึกษา เพื่อสนองวัตถุประสงค์สังคมประชาธิปไตย

ในด้านการพัฒนาหลักสูตรนั้น ช่วงแรกหลักการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองประเทศ เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย มีลักษณะสำคัญคือ เกิดวิชาใหม่หรือแยกออกเป็นวิชาย่อยมากขึ้น แบ่งแยกอัตราเวลาเรียนแต่ละวิชาย่อยเด็ดขาด เช่นในวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ และสังคมศึกษา การแยกเป็นวิชาย่อยคือลักษณะการจัดที่มีความ เชื่อมสอดคล้องกับหลักบริหารตามทฤษฎี "วิทยาศาสตร์"

หรือทฤษฎี "เครื่องจักร" ซึ่งยึดแนวการแบ่งงานทั้งหมดออกเป็นส่วนย่อย ๆ ให้แต่ละคนรับผิดชอบ จัดทำ ซึ่งสะดวกชัดเจนแก่การมอบหมายและติดตามตรวจสอบ นักเรียนมีกำหนดเวลาแน่นอน และพอเหมาะสำหรับการฝึกฝนเรียนรู้ทักษะให้เข้มข้นเป็นด้าน ๆ ไป เช่น ภาษาไทยแบ่งเป็น อ่าน คิด เขียนตามคำบอก แต่งความและย่อความ จดหมาย ภาษาอังกฤษมีอ่าน พูด เขียน คิด แต่งและไวยากรณ์ หลักสูตรคณิตศาสตร์ มีเลขคณิต เรขาคณิต พีชคณิต สังคมศึกษามีวิชาแยกย่อย เป็นภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และศิลปกรรม หน้านั้นเป็นเวลาที่ยังตื่นเต้นเรื่อง ประชาธิปไตยกันอยู่ด้วยเพิ่งปฏิวัติระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปใหม่ ๆ จะเห็นได้ชัดเจนว่าจัด วิชาหน้าที่พลเมืองเป็นวิชาใหม่เข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์ถ่ายทอดและปลูกฝังเรื่อง ประชาธิปไตย นั้นเอง วิทยาศาสตร์ตามหลักสูตร พ.ศ. ๒๔๘๐ สำหรับมัธยมปลายใหม่ พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๕๐๖ ซึ่งเปลี่ยน มาจากมัธยมตอนกลางหลังจากที่ตัดมัธยมปลายเดิมไปให้มหาวิทยาลัยจัดเป็นเตรียมอุดมศึกษาจึง มีการนำวิทยาศาสตร์ซึ่งแยกเป็นกลศาสตร์ เคมี ความร้อนแสง แม่เหล็กไฟฟ้า ชีววิทยา มาเก็บ เนื้อหาสาระเบื้องต้นเป็นวิทยาศาสตร์ทั่วไป ให้เรียนในมัธยมปลายใหม่ วิชาที่เคยเลือกเรียน ได้ไม่บังคับกลับมามีอยู่ในหลักสูตรให้ต้องเรียนในมัธยมต้น ๖ วิชา คือ วิชาวาดเขียน การฝีมือ ชีวร้อง สุขศึกษา พลศึกษา ลูกเสือหรืออนุสภากาชาด ส่วนในชั้นมัธยมปลายตัดวิชาสุขศึกษาและ ชีวร้องออกไป

การเรียนการสอนในสมัยประชาธิปไตยช่วงแรกนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับสมัยดั้งเดิมก่อนหน้า คือ เริ่มได้รับอิทธิพลทางความคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาต่างชาติมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๕ เพราะ ก่อนหน้านั้นขึ้นไปอีกระหว่าง พ.ศ. ๑๗๘๑-๒๔๑๕ ถือว่าการดำเนินงานด้านการศึกษาของไทยมิได้อาศัยแนวคิดจากต่างชาติ (วิญญู สาธิต ๒๕๒๖ : ๑๑๖) มาถึงหลัง พ.ศ. ๒๔๑๕ จึงได้รับ อิทธิพลจากทางยุโรป อเมริกา และแม้กระทั่งญี่ปุ่น การเรียนการสอนจึงเป็นไปตามทฤษฎีการ เรียนรู้และทฤษฎีการสอนที่เชื่อถือกันและมีชื่อเสียงในระบายนั้น ๆ สมัยนี้จัดได้ว่ายึดครูเป็นศูนย์กลาง ครูมีอำนาจสอนสิ่งใดก็ได้ที่ครูหรือผู้ใหญ่ใฝ่สังคมนึกคิดว่าดีคิดว่าควร และต้องการให้เด็กช่วยอนุรักษ์ สังคมไว้ต่อไป โรงเรียนเป็นสถานที่เตรียมบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สอนให้สนใจและ ผูกพันต่อสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น คุณค่าของสังคม สถาบันสำคัญของสังคม สภาพจำเป็นของสังคม และประเพณีต่าง ๆ การสอนจึงเป็นการกำหนดให้นักเรียนทำและบอกให้เชื่อตาม มีทฤษฎีการเรียนรู้ และทฤษฎีการสอนที่เชื่อถือกันเช่น ความเชื่อของฮอลล์ในทฤษฎีพันธุกรรม ธอร์นไคค์ เจ้าของ กฎแห่งผล กฎแห่งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง และทฤษฎีต่อเนื่องสัมพันธ์ วัตสัน

กับกฎแห่งความถี่และความใหม่ ทฤษฎีการกำหนดเงื่อนไข เก็ดดอลล์และทฤษฎีสนาม การสอน โดยยึดชั้นทั้ง ๕ ของแอร์บัต เป็นต้น ซึ่งทำให้มีพฤติกรรมการสอนที่เป็นไปตามความเชื่อดังกล่าว อย่างไรก็ตามก็ภาพรวมการเรียนส่วนใหญ่ ยังเป็นการท่องจำตำราและจดบันทึกคำสอนของครู

หลักสูตรในระยะต่อมาคือ หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๔๕๑ และ พ.ศ. ๒๔๕๔ หลักสูตรมัธยมต้นและมัธยมปลาย พ.ศ. ๒๔๕๓ มีหลักการส่วนประกอบไม่ต่างจากหลักสูตรในช่วงสมัยที่แล้วมากนัก เพียงแต่นำชั้นเตรียมอุดมศึกษาที่เคยให้มหาวิทยาลัยเป็นผู้จัด กลับเข้ามาต่อยอด ในโรงเรียนมัธยมตามเดิมและมีการปรับปรุงอัตราเวลาเรียนให้เข้มข้นขึ้นหรือลดน้อยลงบางวิชา ในชั้นเตรียมอุดมศึกษาเริ่มมีการจัดเป็นหมวดวิชา การกำหนดให้มีวิชาบังคับและวิชาเลือกเฉพาะ แผนก และหลัง พ.ศ. ๒๔๕๔ เกิดระบบแบ่งเนื้อหาหลักสูตรให้เรียนแล้วสอบเป็นตอน ๆ ไม่นำส่วนที่สอบแล้วมาสอบรวบยอด และเริ่มเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น ซึ่งเป็นระบบพัฒนาการ (progressive) ตามอิทธิพลอเมริกัน ความมุ่งหมายและรายการสอน วิชาภาษาไทยในหลักสูตรมัธยมศึกษา พ.ศ. ๒๔๕๓ ของระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาทั้ง ตอนต้นและตอนปลาย กำหนดไว้เป็นอย่างเดียวกัน เค้าโครงเดียวกัน แต่เปลี่ยนหนังสือเรียน ให้ยากขึ้น แสดงให้เห็นว่าไม่ค่อยมีความแตกต่างระหว่างประโยค ลักษณะที่เปลี่ยนไปอย่างชัดเจน และคงปรากฏใช้งานอยู่เป็นเวลานานคือ หลักสูตรมัธยมศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๓ ตามแผนการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้มีการจัดชั้นที่เคยเป็น "เตรียมอุดมศึกษา" เสียใหม่ เรียกว่า "มัธยมศึกษาตอนปลาย" (สายสามัญ) มัธยมปลายเดิมกลายเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น และนำระบบ พัฒนาการมาใช้มากขึ้น ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงจากช่วงสมัยที่แล้ว อีกเรื่องหนึ่งคือเปลี่ยนจากการ เน้นวิชาย่อย การแยกออกเป็นวิชาย่อย ๆ ขาดจากกันและมีอัตราเวลาเรียนตายตัว ที่เคยเป็นอยู่ แต่ก่อน หันมาหลอมรวมเป็นหมวดวิชา บางวิชาที่จัดการเรียนการสอนในรูปหมวดไปเลยเช่น ภาษาอังกฤษ ซึ่งแม้จะมีการเน้นภายในเป็นการฟัง พูด ความเข้าใจภาษา การใช้ภาษา และ วรรณคดีหรือเรื่องราวจากหนังสือเรียน และมีการสอบประเมินผลเป็นข้อสอบ ๔ ฉบับ ก็ไม่เป็น เหตุให้แบ่งเป็น ๔ วิชา แต่อย่างไรก็ดี ส่วนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ยังมีวิชาย่อยแยกอยู่บางจุด เช่น ฟิสิกส์ในมัธยมศึกษาตอนปลายแยกเป็นกลศาสตร์ ความร้อน-แสง-เสียง คณิตศาสตร์ใน มัธยมศึกษาตอนปลายแยกเป็นเลข-พีชคณิต เรขาคณิต ตรรกะคณิต-สถิติ มัธยมศึกษาตอนต้นเป็น เลขคณิตและเรขาคณิต สำหรับสังคมศึกษายังแบ่งเป็นภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม อย่างไรก็ตามก็จัดการแบ่งเนื้อหาเพื่อสอนแล้วสอบเป็นตอน ๆ ยังไม่เป็นไปโดยตลอด เพราะ ในชั้นประโยคยังใช้ข้อสอบรวมปลายปิดดลันได้ตก และชั้นประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นเท่านั้นที่มี

โอกาสแนะนำคะแนนงานระหว่างปีจากการสอบเป็นตอนดังกล่าวมารวมกับผลการสอบปลายปี ส่วน
ประโยชน์ของมศึกษาดอนปลายคือผลจากข้อสอบกลางรวมทั้งประเทศเท่านั้น

การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓ ยึดแนวทางของจอห์น
ดวย (John Dewey พ.ศ. ๒๔๐๒-๒๔๘๕) เป็นหลักสำคัญ จนกระทั่งมีการริเริ่มปฏิรูปการศึกษา
กันในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ลัทธิของจอห์น ดวย จึงหมดความสำคัญลง (วิทยุ สาธิต ๒๕๒๖ : ๑๑๗)
จอห์น ดวย เชื่อว่าเด็กเรียนรู้โดยการคิดก่อน แล้วได้ทำตามนั้น มีการซักถามอภิปรายมาก ๆ จึงจะ
เกิดความคิด ถือว่าความสนใจของเด็กสำคัญกว่าสิ่งอื่น ครูเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ ยึดเด็ก
เป็นศูนย์กลางไม่ใช่ครูเป็นศูนย์กลาง สมัยนั้นการเรียนการสอนจึงทุ่มเทเวลาให้กับการจัดกิจกรรม
ของเด็ก ทำตามที่เด็กสนใจ อยู่ในกลุ่มสังคมประสบการณ์นิยมที่เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนต้อง
จัดให้เป็นสิ่งชี้นำนักเรียนให้เรียนรู้เพื่อเผชิญกับสังคมที่พัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เชื่อว่า
โรงเรียนเป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตดำรงชีวิตที่ดีกว่าเดิมรวมทั้งพัฒนาและรักษาระบบประชาธิปไตย
กระบวนการเรียนรู้ใช้วิธีให้ร่วมมือกันทำงานเป็นกลุ่มด้วย เพื่อสอดคล้องกับรูปแบบของสังคมหรือการ
ทำงานจริงในสังคม ซึ่งไม่ใช่การทำงานคนเดียวตามลำพัง นักเรียนจะรวมกลุ่มกันทำงานค้นคว้า
รายงาน ทดลอง อภิปราย ฯลฯ

ถ้าพิจารณาจากแนวทางในการสร้างหลักสูตร ๔ แบบคือแบบยึดเนื้อหาวิชาเป็นหลัก
(Subject-Matter Approach) แบบยึดกิจกรรมร่วมหลักสูตรเป็นแนวทาง (Co-Curricular
Activities Approach) แบบยึดตัวเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child-Centered Approach)
แบบยึดสังคมเป็นหลัก (Social-Adjustment Approach) และแบบยึดแนวผสม (วิทยุ สาธิต
๒๕๒๖ : ๑๓๐) แล้วจะเห็นว่าหลักสูตรในสมัยประชาธิปไตยช่วงแรกและก่อนหน้านั้นเป็นหลักสูตร
แบบแรกซึ่งเน้นเนื้อหาวิชาต่าง ๆ มากที่สุด จัดหลักสูตรเป็นวิชาย่อย ๆ ไม่สัมพันธ์กัน ไม่มีหมวด
วิชา ไม่สนใจกิจกรรมประกอบหรือประสบการณ์อื่นนอกจากเนื้อหาสาระของวิชาแท้ ๆ มาในสมัย
ประชาธิปไตยช่วงที่สองนี้ลักษณะการจัดหลักสูตรเป็นแบบที่ ๔ ซึ่งมีความคิดแบบที่ ๓ มาผสม เพราะ
ยึดความต้องการของสังคมและให้ปรับตัวเข้ากับสังคมได้ มีลักษณะรูปแบบของหลักสูตรปนกันหลาย
ลักษณะเช่นในเชิงหลักสูตรแบบกว้างที่รวมวิชาเป็นกลุ่มให้เรียนรวม ๆ กันตามความเชื่อว่าปัญหาของ
ชีวิตจริงเกี่ยวข้องกับหลายวิชาพร้อมกัน ไม่ใช่แยกวิชาย่อยใดโดด ๆ แน่นนอน อีกรูปแบบหนึ่งคือ
ลักษณะในเชิงหลักสูตรแบบประสบการณ์ เพราะนักเรียนมีโอกาสเลือกกิจกรรมที่จะทำด้วยตนเองตาม
ความสนใจของแต่ละคน การสอนเน้นให้นักเรียนแสดงหรือทำเองมากที่สุดเพื่อให้ได้รับประสบการณ์
ตรงจะเป็นหลักการว่า "เรียนโดยการกระทำ" (Learning by Doing)

ส่วนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. ๒๕๒๑ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๒๔ ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๐ มิได้ลอกแบบต่างประเทศ แต่ดัดแปลงหลักการและทฤษฎีการศึกษาต่าง ๆ มาผสมผสานให้สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของไทย แนวทางในการสร้างหลักสูตรสมัยนี้ ได้พยายามเดินตามแนวทางที่ ๕ ของไทย แนวทางในการสร้างหลักสูตรสมัยนี้ได้พยายามเดินตามแนวทางที่ ๕ ซึ่งเป็นทางสายกลาง แต่ค่อนข้างจะยึดแนวทางที่ ๔ เอาสังคมเป็นศูนย์กลางมากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะสังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่มีแผนพัฒนาช่วงละ ๕ ปีมาเป็นระยะ ๆ ทำให้การฝึกฝนอบรมนักเรียนต้องมุ่งให้สอดคล้องกับแผนดังกล่าวในเชิงปริมาณ คือจำนวนคนที่จะเป็นกำลังแรงงาน ในเชิงคุณภาพซึ่งเป็นผู้คิดเห็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และรักการทำงาน การเน้นไปในทางอาชีพและการทำงานนั้นเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งมุ่งให้คนสามารถที่จะศึกษาได้ตลอดชีวิตในสภาพที่มีการประสานกันระหว่างการศึกษาระบบโรงเรียนกับการศึกษานอกระบบ จึงกล่าวได้แน่นอนว่าเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องแนวคิด "การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม" อย่างแท้จริง เป็นลักษณะอันแตกต่างไปจากหลักสูตรที่ผ่าน ๆ มา อย่างน่าเชื่อได้ว่าจะแก้ปัญหาเช่นที่เคยมีเก่า ๆ ได้ดี รวมทั้งปัญหาการเรียนวิชาอาชีพ ความสูญเสียไปจากการสอบตก ฯฯ หลักสูตรปัจจุบันยังคงมีหลักการพื้นฐานที่จะให้ความรู้และฝึกอบรมให้มีลักษณะนิสัยอันดีมีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อเป็นพลเมืองดีของไทย ในระบอบประชาธิปไตย เช่นเดียวกับสมัยก่อน แต่ลักษณะของหลักสูตรที่มีเพิ่มขึ้นมาคือเรื่องของวิชาชีพและการให้ใช้แหล่งวิทยาการ วิชาอาชีพในยุคนี้ค่อนข้างเป็น เนื้อหาอาชีพที่เป็นจริง เป็นจริงกว่าในสมัยก่อน รายละเอียดเป็นอันเดียวกันกับที่เรียนในด้านอาชีพศึกษาในกรณีที่เรียนแผนการเรียนวิชาอาชีพ และขณะเดียวกับวิชาสามัญที่เรียนไปจนเข้มข้นใช้การได้ดี ก็สามารถนำไปเป็นประโยชน์เชิงประกอบอาชีพได้ มีการเรียนวิชาอาชีพ เช่นเดียวกันในแผนการเรียนที่เน้นวิชาสามัญ แต่เลือกวิชาอาชีพมาประกอบ ซึ่งอาจเป็นทางด้านช่างอุตสาหกรรม เกษตรกรรม คหกรรม ฯฯ วิชาสามัญอาจเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ซึ่งเมื่อมีความสามารถใช้ภาษาได้อย่างแตกฉาน การรับรู้และการแสดงออกทำได้ชัด เจนสละสลวยก็เป็นคุณสมบัติให้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการใช้ภาษา ซึ่งมีหลายประเภทหลายหน้าที่ได้ การให้ใช้แหล่งวิทยาการและสถานประกอบการเป็นความพยายามที่จะให้นักเรียนได้ฝึกได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในสถานที่ประกอบอาชีพจริง โดยการแนะนำดูแลควบคุมของผู้ทำอาชีพนั่นจริง ๆ หรือสถานที่สอน ฝึกอบรม ที่มีความชำนาญเฉพาะในเรื่องนั้น ๆ และในขณะเดียวกันก็เป็นการช่วยโรงเรียนที่ขาดแคลนความพร้อมที่จะสอนวิชาอาชีพให้สามารถ

คำเนินการไปได้เพราะใช้ทรัพยากรภายนอก และท้ายที่สุดลักษณะเช่นนี้เป็นแนวคิดและการปฏิบัติ
 ที่สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมอย่างแน่นอน เนื่องจากมีการเชื่อมโยงการทำงาน
 ในสถานประกอบอาชีพซึ่งเป็นชีวิตจริง ปฏิบัติจริงในสังคมจริง อันเป็นวิธีที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน
 ในหลักสูตรเก่าทั้งหมด แม้จากการติดตามผลจะพบว่ายังมีการปฏิบัติในเรื่องนี้น้อยก็นับได้ว่าได้เกิด
 วิธีที่เป็นประโยชน์ใหม่ ๆ ขึ้น ในเรื่องโครงสร้างหลักสูตรในช่วงสุดท้ายนี้ประกอบด้วยวิชาบังคับ
 และวิชาเลือกเป็นสัดส่วนข้างละมารายวิชา และมีวิชาเลือกมากยิ่งขึ้นเมื่อเลื่อนจากระดับชั้นแรก ๆ
 ของหลักสูตรเป็นระดับชั้นสูงขึ้น เป็นหลักสูตรกว้าง ซึ่งสามารถจัดให้เลือกเรียนวิชาเลือกได้ตาม
 ความสนใจแตกต่างกันมากมายอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในหลักสูตรมัธยมศึกษาฉบับอื่น ๆ ของเก่า
 มีลักษณะการแยกแตกต่างกันเป็นแผนก ซึ่งไม่มีความอ่อนตัวเท่า มีรายวิชากำหนดไว้ในแผนกอย่าง
 ตายตัว และถือเป็นวิชาที่บังคับให้เรียนทั้งสิ้น ซึ่งต้องนำคะแนนผลการเรียนมารวมกันเพื่อตัดสินได้
 ตก ไม่สามารถเปลี่ยนวิชาเรียนสอบแก้ตัว หรือเรียนซ้ำเฉพาะวิชานั้นได้ นักเรียนจึงมีโอกาส
 เลือกในการปฏิบัติต่าง ๆ ได้มากกว่าสมัยก่อน การกำหนดวิชาบังคับก็มีลักษณะสอดคล้องกับนโยบาย
 การจัดมัธยมศึกษา เช่นมีวิชาภาษาไทยบังคับให้นักเรียนเติบโตเป็นพลเมืองไทยที่ใช้ภาษาไทยถูกต้อง
 อย่างดี เป็นประโยชน์สื่อสารสร้างความเข้าใจในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ สร้างเอกลักษณ์
 และเอกภาพยึดเหนี่ยวพลเมืองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมทั้งการใช้ภาษาเพื่อพัฒนาตนเอง มีสังคม
 ศึกษารับกับความต้องการให้นักเรียนเข้าใจและเติบโตไปเป็นส่วนประกอบที่ดีของสังคมในชาติ มี
 วิทยาศาสตร์สอดคล้องและส่งเสริมความเจริญทางเทคโนโลยีในประเทศ และมีวิชาพลานามัยบังคับ
 ไว้ให้แน่ใจว่าเด็กได้รับการสอนการฝึกเพื่อมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ด้านพลศึกษากว่าได้ว่า เป็น
 หลักสูตรที่เน้นพลศึกษามากขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะมีคาบการเรียนการสอนพลศึกษาในมัธยมต้นถึง
 สัปดาห์ละ ๒ คาบ นอกเหนือจากสุขศึกษาอีก ๑ คาบ และมีรายวิชาพลศึกษาในมัธยมปลายด้วย
 ซึ่งหลักสูตรเก่าไม่เปิดสอน วิชาการทำงานอาชีพในมัธยมต้นและวิชาพื้นฐานวิชาอาชีพในมัธยมปลาย
 ก็เป็นสิ่งสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษา และนโยบายของ
 รัฐบาล มากขึ้นกว่าหลักสูตรมัธยมศึกษาฉบับผ่าน ๆ มา ข้อสังเกตสรุปที่สำคัญเกี่ยวกับคาบสอนตาม
 หลักสูตรนี้คือเรื่องหนึ่งคือการมีคาบกิจกรรมบังคับให้ทุกคนต้องเรียนแล้วตัดสินสอบได้หรือผ่านนั้น
 สนองวัตถุประสงค์ พัฒนาลักษณะอุปนิสัยอันดี เป็นประโยชน์ต่อตนเองและการอยู่ร่วมกันซึ่งในหลักสูตร
 เก่า ๆ เป็นวิชาที่ถูกจัดให้อยู่ในหลักสูตรบ้าง นอกหลักสูตรบ้าง ไม่พูดถึงเลยบ้าง คาบสอนอีก
 ชนิดหนึ่งที่เป็นเรื่องใหม่คือคาบซ่อม เสริมเพื่อการสอนซ่อมเด็กอ่อน ให้แก้ตัวได้และเสริมเด็กเก่งให้
 เรียนรู้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น แม้จากการติดตามผลจะพบว่ามี การปฏิบัติที่ยังเป็นปัญหาอยู่ ก็นับได้ว่า

เป็นวิธีจัดโครงสร้างแบบใหม่ ๆ ที่สนองหลักการและจุดหมายได้ ประเด็นสุดท้ายของเรื่อง โครงสร้างหลักสูตรคือ ลักษณะการรวมวิชาย่อย ๆ ประเภทเดียวกันหรือคล้ายกันหรือมุ่งหมายจะ ให้เกี่ยวข้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน เข้าเป็นวิชาใหญ่ชื่อเดียวกัน สมัยก่อนวิชาต่าง ๆ ถูกจัดแยก ออกเป็นวิชาย่อยต่างหากจากกันตายตัวตามความคิดที่จะฝึกแต่ละด้านให้ชำนาญ และเชื่อว่าผู้เรียน จะนำความรู้แต่ละด้านมาผสมผสานกันเอาเองเมื่อถึงเวลาใช้ปฏิบัติ ความเชื่อดังกล่าวได้เปลี่ยน มาสู่แนวคิดแบบรวมเป็นวิชาใหญ่ในเวลาต่อมา จัดการเรียนการสอนรวมเป็นวิชาเดียวให้ทักษะด้าน ต่าง ๆ ประสานสัมพันธ์กัน มาถึงสมัยปัจจุบันมีทั้งการรวมเป็นวิชาใหญ่อันเดียวกันและแนวคิดเรื่อง บูรณาการ เมื่อมีการกำหนดกว้าง ๆ เป็นวิชาใหญ่เช่นนี้ การเลือกสอนทักษะต่าง ๆ หรือความรู้ ด้านต่าง ๆ จึงขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูอาจารย์ผู้สอนมากกว่าแต่ก่อนในการนำเสนอต่อชั้นเรียน จะ เห็นว่าจากวิชาที่แยกเป็น อ่าน คัด เขียน แต่งความ ย่อความ แล้วต่อมาเป็นหลักภาษา วรรณคดี จนสมัยปัจจุบันนี้เป็นภาษาไทยรวม ๆ สำหรับวิชาภาษาอังกฤษซึ่งช่วงแรกของสมัยประชาธิปไตยก็ แยกเป็นคัด เขียน แต่ง แปลและไวยากรณ์ เป็นหลายวิชาย่อยเช่นเดียวกัน แล้วสมัยต่อมารวมเป็น ภาษาอังกฤษ ซึ่งในมัธยมต้นยังแยกเน้นภายในเป็นฟังพูด (oral) ความเข้าใจภาษา (comprehension) การใช้ภาษา (expression) และความรู้จากหนังสือที่กำหนดให้ ซึ่งแบ่งชุด เป็นข้อสอบ ๔ ฉบับ แต่มาถึงสมัยปัจจุบันเรื่องความเข้าใจ การใช้ และความรู้จากหนังสือ จัดรวม เป็นสิ่งเดียวกันคือ "วิชาหลัก" คณิตศาสตร์มัธยมศึกษาซึ่งเคยแยกเป็นเลขคณิต พีชคณิต เรขาคณิต ตรีโกณมิติ ในปัจจุบันก็ไม่มีแล้ว กลายเป็นคณิตศาสตร์เฉย ๆ วิทยาศาสตร์ก็มีลักษณะพยายามรวม เช่นเดียวกัน คือกลศาสตร์กับความร้อน - แสง - เสียง รวมกันเป็นฟิสิกส์ สังคมศึกษาในระดับ มัธยมแต่ก่อนเคยแยกเป็นภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองศีลธรรมก็รวมเข้าเป็นสังคมศึกษา วิชาเดียวเท่านั้น จนเป็นเหตุให้ทางฝ่ายสถาบันศาสนาเข้าใจผิดว่าหลักสูตรใหม่ตัดศีลธรรมทิ้งไป และพยายามผลักดันให้หลักสูตรมัธยมปลายมีรายวิชาพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีเนื้อหา พระพุทธศาสนาเพิ่มเข้าในวิชา สังคมศึกษาตามหลักสูตรมัธยมต้น สำหรับแนวคิดเรื่องบูรณาการก็มีใน การจัดวิชาการงาน ซึ่งให้รวมผลการเรียนวิชาย่อยประเภทการดูแลรักษาบ้านกับประเภทช่างในบ้าน เข้าด้วยกันแล้วจึงตัดสินผลการเรียนออกมาเป็นวิชาเดียว

ลักษณะสำคัญที่สุดที่เปลี่ยนแปลงระบบเก่า ๆ และสนองนโยบายตามแผนแก้ปัญหาโอกาส ทางการศึกษาและความสูญเปล่าที่เกิดจากการสอบตกตามระบบตัดสินผลการเรียนด้วย เกณฑ์ครึ่งหนึ่ง ของคะแนนรวมทุกวิชา ก็คือการใช้ระบบวัดผลซึ่งตัดสินผลการเรียนเป็นรายวิชา และการให้อ่านจ โรงเรียนเป็นผู้จัดทำเองโดยตลอดทุกชั้นตอน ต่างจากหลักสูตรเดิมซึ่งค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงในทาง

มอบอำนาจบ้างเหมือนกัน แต่ถึงระดับชั้นประโยคยังให้ใช้ข้อสอบกลางอยู่ แม้ในระยะหลังสุด จะเหลือระดับเดียวคือชั้นสูงสุดที่เป็นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ซึ่งต้องใช้ข้อสอบไล่ฉบับเดียวกันทั่วประเทศ

การเรียนการสอนมัธยมศึกษาตั้งแต่อดีตที่ผ่านมามักให้ความสำคัญต่อทฤษฎีการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นที่นักเรียน อันเป็นศาสตร์เพราะมีกฎเกณฑ์ตายตัว ไม่ค่อยให้ความสนใจต่อทฤษฎีการสอน เพราะคิดว่าการสอนต้องอาศัยศิลปะของครูมากกว่า แต่สมัยปัจจุบัน N.L.Gage ยืนยันว่าเราสามารถกำหนดทฤษฎีการสอนขึ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องตัดศิลปะออกไป อาจหาหลักกลางที่เป็นทฤษฎีมากำหนดทิศทางได้ คือการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นเอง โดยรู้วิธีควบคุมเอาขณะสถานการณ์ต่าง ๆ แม้แต่พฤติกรรมของตัวครูเพื่อกำหนดทิศทางให้เกิดการเรียนรู้ในตัวนักเรียนให้ตรงตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการสอน หรือเป็นการควบคุมทิศทางของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ในระยะแรก ๆ ของยุคนี้จึงมีการพูดกันมากถึงเรื่องวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ครูจะต้องวางแผนการสอนโดยกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม แต่ต่อมาความคิดเปลี่ยนไปจากวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมเป็นวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ในการบริหารงานที่มีการพูดถึง เรื่องการบริหารโดยวัตถุประสงค์ (Management by Objectives) กันเป็นอันมาก การสอนมัธยมศึกษาในสมัยปัจจุบันจึงเป็นการสอนตามจุดประสงค์ ซึ่งมีการแบ่งจุดประสงค์ออกไปเป็นตอน ๆ แล้วประเมินผลการเรียนไปตามจุดประสงค์เหล่านั้น อย่างไรก็ตามแม้จุดเน้นในการสอนและหลักสูตรจะเปลี่ยนแปลงพัฒนามาเป็นลำดับ แต่ภาพวิธีสอนส่วนใหญ่ที่เป็นพฤติกรรมของครูต่อชั้นเรียนนั้น จากการติดตามผลการใช้หลักสูตรพบว่าไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปจากวิธีสอนในอดีต

๖.๓ การจัดองค์การ งบประมาณ และการบริหารบุคลากรเพื่องานมัธยมศึกษาของรัฐในสมัยประชาธิปไตย

ในด้านการจัดองค์การ งบประมาณ และการบริหารบุคลากร สรุปได้ว่าช่วงแรกของสมัยประชาธิปไตยนั้น มีการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาเพิ่มมากขึ้น แต่มีการตัดส่วนที่เป็นระดับมัธยมปลายไปให้มหาวิทยาลัยจัดเป็นเตรียมอุดมศึกษา ชื่อกรมเจ้าสังกัดในระยะแรกคือกรมศึกษาธิการ แล้วระยะต่อมาตอนปลายสมัย เปลี่ยนชื่อเป็นกรมสามัญศึกษา เป็นผู้จัดตั้งมัธยมศึกษาและประถมศึกษา กองโรงเรียนรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินงานมัธยมศึกษา หน่วยงานใหญ่ ๆ ระดับกรมขึ้นไปที่สนับสนุนการดำเนินงานคือ กรมพลศึกษา กรมอาชีวศึกษา สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นต้น สำหรับงบประมาณสนับสนุนการจัดมัศึกษามีน้อย เนื่องจากจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ส่วนการบริหารบุคคลมีระบบคุณธรรมเช่นเดียวกับข้าราชการทั่วไป มีองค์กรควบคุมและส่งเสริมบุคลากรคือ ครูสภา ซึ่งทำหน้าที่

แทน ก.พ. เพื่อดูแลเฉพาะข้าราชการครู สอดคล้องและลงโทษผู้ประพฤติผิด รักษาประโยชน์และส่งเสริมฐานะครูให้มั่นคง จัดสวัสดิการและจัดพัฒนาบุคลากร ในระยะนี้มีตำแหน่งความก้าวหน้าทางราชการของครูมัธยมศึกษาคือตำแหน่งครู อาจารย์ ตามคุณวุฒิและครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ตามระดับชั้นที่เปิดสอน ต่อมาในสมัยประชาธิปไตยช่วงที่สองการขยายปริมาณโรงเรียนมัธยมศึกษายิ่งมีมากขึ้น มีการจัดตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นมากมาย และเริ่มวิธีเพิ่มปริมาณโดยเปิดสอนผลัดบ้ายด้วย นำเตรียมอุดมศึกษากลับมาจัดในโรงเรียนมัธยม มีโครงการพัฒนาโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงอาคารสถานที่ อุปกรณ์ บุคลากรและวิธีดำเนินงานให้สอดคล้องกับปัญหาความจำเป็นในการพัฒนาประเทศระยะหนึ่งในช่วงสมัยนี้กรมเจ้าสังกัดของโรงเรียนมัธยมศึกษาถูกเปลี่ยนชื่อเป็นกรมวิสามัญศึกษา และงานดำเนินการมัธยมศึกษาถูกจัดอยู่ในกองโรงเรียนรัฐบาล ซึ่งแยกออกเป็นแผนกโรงเรียนส่วนกลางและแผนกโรงเรียนส่วนภูมิภาค หน่วยงานสนับสนุนการทำงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาในช่วงนี้มีการผลศึกษา กรมอาชีวศึกษา กรมวิชาการ กรมศิลปากร เป็นต้น และในตอนปลายสมัย ซึ่งมีการเปลี่ยนชื่อเป็นกรมสามัญศึกษาแล้วนั้น มีกองบริหารและสนับสนุนงานมัธยมศึกษาคือ กองการมัธยมศึกษา กองแผนงาน กองการเจ้าหน้าที่ กองคลัง กองออกแบบ และก่อสร้าง เป็นต้น สำหรับงบประมาณในช่วงนี้มีมากขึ้นกว่าสมัยก่อน เนื่องจากมีการปรับปรุงตามแผนพัฒนาและแบบอย่างต่างประเทศ มีทั้งส่วนที่ได้จากงบประมาณแผ่นดิน เงินเรียกเก็บนักเรียนเป็นเงินบำรุงการศึกษา และเงินกู้จากต่างประเทศรวมทั้งงบประมาณพิเศษสำหรับโรงเรียนภายใต้โครงการพิเศษต่าง ๆ เช่น ค.ม.ภ. ค.ม.ส. ค.ม.ช. ในเรื่องการบริหารบุคคลยังคงอยู่ภายใต้องค์กรคุรุสภาและการพัฒนาสนับสนุนของหน่วยศึกษานิเทศก์ ในเรื่องฐานะความก้าวหน้าทางราชการสมัยนี้ มีตำแหน่งผู้สอนคือ ครูจัตวา ครูตรี ครูโท และตำแหน่งชั้นเอกเรียกว่า อาจารย์ ตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนซึ่งยังไม่ได้ชั้นเอกเรียกว่า ครูใหญ่ เป็นชั้นเอกเรียกว่า อาจารย์ใหญ่ และในตอนปลายสมัยได้เพิ่มตำแหน่งผู้บริหารให้เลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่งชั้นพิเศษได้ เรียกว่าผู้อำนวยการโรงเรียนชั้นพิเศษ สำหรับโอกาสในการเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่งของครูอาจารย์นับว่าดีมากกว่าข้าราชการประเภทอื่น เพราะไม่ต้องรอให้มีตำแหน่งว่างแล้วบรรจุบุคคล แต่สามารถปรับขยายตำแหน่งของตนเองให้เป็นตำแหน่งสูงขึ้นโดยแสดงปริมาณงาน ความรับผิดชอบ และความสามารถ เข้ารับการประเมินครั้งถึงสมัยปัจจุบันอันเป็นช่วงที่สามของยุคประชาธิปไตยการขยายโรงเรียนมัธยมศึกษาไปให้ทั่วถึงก็ยังคงดำเนินอยู่โดยจัดตั้งเพิ่มขึ้น จำนวนโรงเรียนเกิดขึ้นตามเป้าหมายคือขยายไปให้มีครบทุกอำเภอ ขณะเดียวกันเกิดโรงเรียนมัธยมประจำตำบลด้วย และมีการเปิดสอนผลัดบ้ายซึ่งเคยเกิดและยุติลงในช่วงสมัยที่แล้วขึ้นมาใหม่อีกทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค กรมเจ้าสังกัดของโรงเรียนรัฐบาล

ระดับมัธยมศึกษาสมัยนี้คือ กรมสามัญศึกษา มีกองการมัธยมศึกษาเป็นผู้ดำเนินการควบคุมส่งเสริมโรงเรียน องค์การที่สนับสนุนการบริหารคือกรมกองอื่น ๆ กลุ่มโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ กลุ่มโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา การแบ่งเขตการศึกษา เป็นต้น ล้วนเกิดประโยชน์ส่งเสริมถึงการดำเนินงานในโรงเรียน สำหรับด้านงบประมาณ การจัดสรรงบประมาณให้การมัธยมศึกษาสมัยนี้มียอดเงินเป็นสัดส่วนสูงในงบประมาณแผ่นดิน เช่นเดียวกับสมัยประชาธิปไตยช่วงที่สอง ความช่วยเหลือจากต่างประเทศยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะการให้ทุนไปศึกษาอูงาน ระเบียบมีองค์การบริหารงานบุคคลสำหรับครูอาจารย์เกิดขึ้นใหม่คือ คณะกรรมการข้าราชการครู ตำแหน่งความก้าวหน้าทางราชการครูสมัยนี้มีโอกาสดีขึ้นกว่าสมัยที่ผ่านมาแล้ว เป็นยุคของระบบจำแนกตำแหน่งซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงหน้าที่ความรับผิดชอบได้ง่ายขึ้น ครูอาจารย์สามารถเลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่งอาจารย์ ๓ ซึ่งเท่ากับขั้นพิเศษในสมัยก่อนได้ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาเลยตั้งแต่อดีต ตำแหน่งอื่นมีแยกเป็นชื่อต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับปริมาณหน้าที่รับผิดชอบและคำตอบแทนที่แตกต่างกัน ได้แก่ ครู ๑ ครู ๒ อาจารย์ ๑ อาจารย์ ๒ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้ช่วยครูใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน และในสมัยนี้ได้เพิ่มตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษให้แต่งตั้งเพิ่มจากที่เคยมี ๓ คน ให้มีคนที่ ๔ ด้วย การพัฒนาบุคลากรประกอบด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่นให้ศึกษาต่อ อูงาน การฝึกอบรมโดยหน่วยศึกษานิเทศก์และโดยกลุ่มโรงเรียน การนิเทศการศึกษา เป็นต้น ในแง่ของอัตราส่วนจำนวนครูต่อจำนวนนักเรียนก็ดีขึ้นมาเรื่อย ๆ จากอดีตคือ จากอัตราเฉลี่ยครู ๑ คน ต่อนักเรียนกว่า ๒๕ คน ในอดีต เป็นครู ๑ คน ต่อนักเรียน ๒๕ คน ต่อมาเป็นครู ๑ คน ต่อนักเรียน ๒๒ คน และต่อมาในปัจจุบันเป็นครู ๑ คนต่อนักเรียน ๑๘ คน งบประมาณที่มากขึ้นมีส่วนทำให้จ้างข้าราชการครูได้มากขึ้น ทำให้จำนวนเด็กในความรับผิดชอบดูแลมีน้อยลง ซึ่งหมายถึงแนวโน้มที่จะดูแลเอาใจใส่นักเรียนแต่ละคนได้ดียิ่งขึ้น

๖.๔ อภิปราย

ปรากฏการณ์ที่เกิดเป็นสภาพต่าง ๆ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ล้วนเป็นผลซึ่งมีขึ้นโดยตรงหรือเป็นผลกระทบจากระบบใหญ่ที่แวดล้อมระบบมัธยมศึกษาอยู่ทั้งสิ้น เช่นระบบการศึกษาของชาติมีส่วนที่เป็นการศึกษาระดับอื่นดำเนินการอยู่และส่งผลกระทบมาถึงมัธยมศึกษา อาจจะมีเกิดจากระดับประถมศึกษาไม่ได้ เน้นสร้างนิสัยให้รักการทำงานมาก่อน การเลือกหรือไม่เลือก เรียนภาษาอังกฤษในระดับประถมศึกษา การสอบคัดเลือก เข้าศึกษาต่อทุกระดับ เน้นแต่วิชาสามัญจนมีผลกระทบการเรียนการสอนในวิชาต่าง ๆ ทั้งในแง่ความสนใจและวิธีการให้แตกต่างกันไป เกิดเหตุการณ์

เด็กไม่เอาใจใส่การเรียนกิจกรรม เพราะไม่มีคะแนน ไม่ตั้งใจเรียนพลานามัยจนผลการเรียน ตกแล้วตกอีก เพราะไม่เห็นต้องใช้ในการสอบคัดเลือกเรียนต่อ เป็นต้น ระบบการปกครองก็เช่นเดียวกัน ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยทำให้ทิศทางของการจัดและหลักสูตรมัธยมศึกษามุ่งไปสู่ชีวิต เช่นนั้น และเป็นวัตถุประสงค์ของรัฐที่จะใช้การศึกษาทุกระดับรวมทั้งมัธยมศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาคนให้เป็นประชาธิปไตย การปฏิวัติรัฐประหารก็มีอิทธิพลส่งถึงมัธยมศึกษา ตัวอย่างคือการตัดล้นใจตัดมัธยมต้นไปเป็นประถมปลายโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้ระบบมัธยมศึกษา ลดลงเหลือเพียง ๔ ปี เพิ่มประถมศึกษาเป็น ๗ ปี การเปลี่ยนรัฐบาลบ่อย ๆ จนขาดความต่อเนื่องในนโยบายการถูกปกครองด้วยคณะทหารยาวนานและพยายามจะสืบทอดรับช่วงกันเหมือนอำนาจการปกครองเป็นมรดกจนทำให้เกิดวุ่นวายวิปโยค ระบบเศรษฐกิจที่มีภาวะตกต่ำในช่วงแรก ของสมัยประชาธิปไตยทำให้เกิดปัญหาความขาดแคลนและงบประมาณ และการขยายตัวทาง เศรษฐกิจรวมทั้งความช่วยเหลือจากต่างประเทศในช่วงระยะต่อมาทำให้งบประมาณและทรัพยากร ต่าง ๆ อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้อาจนำมารวมกันเป็นข้อสมมุติเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ โดยสื่อ ความหมายไปถึงสภาพการจัดมัธยมศึกษาและอิทธิพลของระบบอื่นอันเป็นเหตุให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ เฉพาะประเด็นใหญ่ ๆ ได้ ๔ ข้อ ได้แก่ สังคมและเศรษฐกิจ การปกครอง แผนการศึกษา หลักสูตรและการสอน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละช่วงสมัยคือ

ช่วงแรกเริ่มใช้ระบบประชาธิปไตย (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๕) มีสังคมและเศรษฐกิจที่ พ้นจากอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ใหม่ ๆ และอยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การพัฒนาเป็นไปตาม กำลังของแต่ละหน่วยงาน ยังไม่มีแผนพัฒนาร่วมกันในระดับชาติเป็นลายลักษณ์อักษร การปกครอง มีรัฐธรรมนูญยุคแรกและรัฐบาลสลับ เนื่องมาจากคณะราษฎรซึ่งก่อการปฏิวัติยึดอำนาจกษัตริย์ แผนการ ศึกษาเน้นความเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย หลักสูตรและการสอนมีความเชื่อการยึดครู เป็นศูนย์กลาง มีจุดเน้นการสอนที่เนื้อหาสาระ จุดเด่นของหลักสูตรที่แยก เป็นวิชาย่อย ๆ แยกทฤษฎี กับปฏิบัติ มีวิธีประเมินผลแบบตัดสินครั้งหนึ่งของคะแนนรวม สอบปลายปิดกต้องเรียนซ้ำชั้นทุกวิชา ทั้งปี

ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึง เริ่มการปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. ๒๔๙๐-๒๕๑๖) มีสังคม และเศรษฐกิจที่เริ่มพัฒนาอย่างมีแผนรวมระดับชาติ เป็นหลักฐาน มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ ๑-๓ พร้อมด้วยความช่วยเหลือและเงินกู้จากต่างประเทศ เน้นปริมาณการผลิต สิ่งก่อสร้าง เครื่องจักรโรงงาน ถนนหนทางสาธารณูปโภค และกำลังคนระดับกลาง การปกครอง

มีรัฐธรรมนูญและรัฐบาลซึ่งค่อนข้าง เป็นยุคปฏิวัติ แผนการศึกษายังคง เน้นประชาธิปไตยและแยก
สายการเรียนมัธยม เป็นสายสามัญสายอาชีพ หลักสูตรและการสอนมีความ เชื่อการยึดประสบการณ์
เป็นหลัก จุดเน้นในการสอนคือยึดการเรียนโดยการกระทำ เน้นประสบการณ์ตรง จุดเด่นของ
หลักสูตรคือ เริ่มรวม เข้า เป็นหมวดวิชาตามความคิดบูรณาการแทนที่การแยก เป็นวิชาย่อย วิธีประเมิน
ผลการเรียนยังตัดสินจากครึ่งหนึ่งของคะแนนรวมแต่มีคะแนนงานระหว่างปีมารวมกับสอบปลายปี
ด้วย สอบตกต้องเรียนซ้ำชั้นทุกวิชาตลอดปี

ช่วงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๒๖) มีสังคมและ เศรษฐกิจที่มีแผนพัฒนา เช่นเดียวกับช่วง
ที่สอง ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๓-๕ เริ่ม เน้นคุณภาพ การปกครองมี
รัฐธรรมนูญและรัฐบาลซึ่งค่อนข้างจะ เป็นยุคปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน แผนการศึกษามีลักษณะตาม
แนวปฏิรูปการศึกษาซึ่งมุ่ง เพื่อชีวิตและสังคม หลักสูตรและการสอนมีความ เชื่อการยึดสังคม เป็น
ศูนย์กลาง จุดเน้นในการสอนคือการสอนโดยยึดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ จุดเด่นของหลักสูตรคือ
มีบูรณาการมากขึ้น เน้นการทำงานและวิชาอาชีพ วิธีประเมินผลทำเป็นรายวิชา ใช้ระบบหน่วยกิต
หรือหน่วยการเรียนแทนระบบคะแนนจากร้อย ผู้สอบตกให้แก้ตัว เฉพาะจุดประสงค์ที่ตกและรายวิชา
ที่ตก

การเปลี่ยนแปลงในเรื่องแผนการศึกษาและหลักสูตรแต่ละยุคสมัยจึงมี เหตุมาจาก เงื่อนไข
ความต้องการทางการเมืองการปกครองบ้าง ค่านิยมของสังคมบ้าง เป้าหมายการพัฒนาบ้านเมืองที่
ยังไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจบ้าง ผลของการเปลี่ยนแปลงครั้งหนึ่ง ๆ เป็นความสำเร็จ เหมาะสม
สำหรับช่วงสมัยนั้น ๆ ได้ระยะหนึ่ง ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นการแก้ปัญหาได้ทั้งหมด การปรับปรุงซึ่งเป็น
ความพยายามของระบบที่เกี่ยวข้องจึง เกิดขึ้นตลอดเวลา และเมื่อใช้มาเป็นเวลานานจนกลายเป็น
ล้าสมัยไปเสียแล้วก็ต้องรี้อโครงสร้างออกมาจัดทำกันใหม่ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๐
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. ๒๕๒๑ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๒๔ ก็มีปัญหา
เช่นเดียวกัน ซึ่งได้พบในการประชุมสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศอยู่เป็นระยะ ๆ
ตัวอย่างคือปัญหาช่องว่างระหว่างความคิดของคนในชุมชนกับคนจัดมัธยมศึกษา ปัญหาเกี่ยวกับวิชา
บังคับวิชาเลือกในหลักสูตร ปัญหาเกี่ยวกับกฎ ระเบียบ ของทางราชการ ปัญหาคุณภาพครู เป็นต้น

ช่องว่างระหว่างความคิดของคนในชุมชนกับความคิดของคนจัดมัธยมศึกษาคือ ผู้ปกครองฝึก
ฝึกเรียนเห็นว่าการส่งลูกหลาน เข้าเรียนต่อมัธยมศึกษาทำให้ตนยากจนลง ส่วนที่ส่งเข้าเรียนก็ยัง

ไม่เปลี่ยนทัศนคติที่เป็น เหตุผลว่า เพื่อไม่ยากให้ลูกมีอาชีพลำบาก เหมือนตนเอง คนจัดมัธยมศึกษา เห็นว่าคนมีเกียรติคือ คนที่มีอาชีพสุจริต แต่คนในชุมชนเห็นว่าคนมีเกียรติคือคนรับราชการ งาน รัฐวิสาหกิจหรือบริษัทมั่นคงต่าง ๆ คนจัดมัธยมศึกษาต้องการให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถ ความถนัด เฉพาะตน มีความรู้วิชาสามัญและวิชาอาชีพ เหมาะกับวัยและสนองความต้องการของท้องถิ่น แต่คนใน ชุมชนยังคิดว่าการศึกษายังคงอยู่ในระบบโรงเรียนที่ต้องเรียนสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ เพื่อเป็นเจ้านายคน มากกว่าจะประกอบอาชีพอิสระ

เรื่องวิชาบังคับเลือกก็มีปัญหาอยู่มาก เช่นแผนการเรียนกับความจำเป็นต้องเปลี่ยนวิชา ประเภทการงานอาชีพและพื้นฐานวิชาอาชีพ เมื่อย้ายโรงเรียน เป็นอุปสรรคที่โรงเรียนรับย้ายยกเป็น เหตุผลว่าแผนการเรียนไม่ตรงกัน จะได้เรียนวิชาเลือกที่ไม่เป็นหมวดหมู่ ไม่ได้ประโยชน์ แล้วไม่ รับย้าย ครั้นรับย้ายก็มีส่วนนำคิดตามมาจาก นักเรียนที่ย้ายโรงเรียนสามารถขอ เปลี่ยนประเภทวิชาได้ แต่นักเรียนที่ไม่ย้ายทำไม่ได้ก็ไม่มีคามยุติธรรม ปัญหาอื่น ๆ เช่น กิจกรรม ไม่มีคะแนน ทำให้นักเรียน เอาใจใส่น้อยกว่ารายวิชาปกติ ปัญหาวิชาบังคับประเภทลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ฯลฯ และ การที่มัธยมศึกษาตอนต้นมีวิชาเลือกไม่ต่างกันมากนัก ชัดเจน เฉพาะคณิตศาสตร์และมักจะมีการจัดให้ เรียนต่อแผนการเรียนนั้น ๆ ใน ม.ปลาย เกิดความต้องการที่จะให้ถือว่าไม่มีแผนการเรียนใน ม.ต้น

กฎ ระเบียบ ของทางราชการบางส่วนไม่สอดคล้องส่งเสริมจุด เน้นวิชาอาชีพ เนื่องจาก การเรียนการสอนวิชาอาชีพที่ได้ผลต้องมีการลงมือปฏิบัติจริงจึง โดยมีค่าใช้จ่าย วัสดุฝึก ผลผลิต ซึ่งไม่สามารถนำเงินบำรุงการศึกษามาเป็นทุนหมุนเวียนในกิจการได้ ไม่มีระเบียบ เกี่ยวกับการรับงาน ภายนอก การจำหน่ายผลผลิต

ปัญหาคุณภาพครูซึ่งแม้แผนการศึกษาและหลักสูตรจะ เปลี่ยนแปลงก้าวหน้าไปเพียงใด แต่ครูก็ยังใช้วิธีสอนแบบเดิม ความคิดความเชื่อ ยังเป็นแบบ เก่าคล้ายความคิดของคนในชุมชน ซึ่งสวนทางกับหลักการและวัตถุประสงค์ของหลักสูตรใหม่ ปัญหาความพร้อมในการจัดแผนการเรียน ไม่สามารถส่งเสริมอาชีพได้ตามเจตนาของหลักสูตร ปัญหาความ เชื่อว่าจะต้องสอนให้ตอบข้อสอบ คัดเลือกได้เก่ง ๆ รวมกับความต้องการที่จะปฏิบัติหน้าที่สอนอย่างง่าย ๆ ตามความสะดวกตัวครูทำให้ ครูมีวิธีสอนและพฤติกรรมการสอนไม่สอดคล้องกับเจตนาของหลักสูตร นอกจากนี้มีปัญหาคือ เกี่ยว ข้องอีกมากมายต้องการแนวทางแก้ไข เช่นหลักสูตรวิชาอาชีพไม่เป็นที่นิยมของชุมชน ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการ เรียนตามแผนส่งเสริมวิชาอาชีพ สถาบันอุดมศึกษา จัดวิชาสอบคัดเลือกไม่สอดคล้องกับหลักสูตรมัธยมศึกษา บุคลากรวิชาอาชีพมีความชำนาญไม่พอ

และขาดความเอาใจใส่รับผิดชอบ อุปสรรคด้านการตลาดจำหน่ายผลผลิต เป็นต้น

๖.๕ แนวโน้มในอนาคตและข้อเสนอแนะ

แนวโน้มของการมัธยมศึกษาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตนั้น พิจารณาได้เป็นหลายประเด็นคือ เรื่องแรก โครงสร้างหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. ๒๕๒๑ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๒๔ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน จะต้องถูกปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การเน้นอาชีพที่ปรากฏชัดเจนมากกว่าสมัยใด ๆ ในหลักสูตรนี้คงจะต้องยิ่งเพิ่มการเน้นมากขึ้นอีก ให้ประกอบอาชีพได้ การเรียนจะมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการทำงานมากขึ้น เป็นสภาพการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมมากขึ้น คงจะต้องมีการปรับคาบเวลาเรียนให้โครงสร้างมีโอกาสเน้นการปฏิบัติได้มากขึ้น จัดการเรียนการสอนตามโครงการภายใต้การนิเทศ (Home Project) ได้ ลักษณะของการศึกษาเพื่ออาชีพจะเน้นการประกอบอาชีพอิสระ (entrepreneurship หรือ self employ) มากกว่าจะคอยไปเป็นลูกจ้างผู้อื่นอย่างที่ เป็นอยู่มากในปัจจุบัน ความคาดหวังของผู้ปกครองที่สนใจแต่จะให้เด็ก เรียนเฉพาะวิชาหนังสือให้เก่งให้ไปเป็นนายคน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อวิชาอาชีพหรือแม้ครูเอง เข้าใจผิดว่าเรียนอาชีพแล้วต้องไปเรียนต่อได้หรือดีราคาบรรจเงินเดือนได้ จะต้องแก้ไขต่อไป จะมีการเพิ่มเติมหรือปรับเนื้อหาบางส่วนเฉพาะรายวิชาและเพิ่มรายวิชาที่ผู้คนคิดว่าควรจะมี แต่ยังมี ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีก็ทำให้เกิดรายวิชาใหม่ ๆ และสาขาพื้นฐานวิชาอาชีพใหม่ ๆ ขึ้น เรื่องที่สองคือปริมาณโรงเรียน จะมีการขยายมากขึ้น มีความเสมอภาคทางการศึกษามากขึ้น และขยายการศึกษาภาคบังคับขึ้นมาถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ระบบการจัดประเมินผลการเรียนจะต้องมีการปรับปรุง เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดข้องที่พบหลังจากการใช้ปฏิบัติไปแล้วระยะหนึ่ง เรื่องที่สาม โรงเรียนกับชุมชนจะร่วมมือกันมากขึ้น โรงเรียนมีส่วนพัฒนาชุมชน และชุมชนมีส่วนพัฒนาโรงเรียนยิ่งขึ้น ท้องถิ่นมีส่วนร่วมดำเนินการควบคุมดูแล ระดมทรัพยากรทุกหน่วยมาร่วมมือจริงจังยิ่งขึ้น มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันทั้งในภาครัฐกับเอกชน และในระหว่างกรมกอง หน่วยงานของรัฐด้วยกัน ทั้งในแง่ของสถานที่ บุคลากร สื่อการสอน ฯลฯ เรื่องที่สี่มีการเน้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่ท้องถิ่นและพัฒนาคุณภาพชีวิตในท้องถิ่นมากขึ้น เรื่องที่ห้า คงจะต้องมีการประเมินคุณภาพครูในแง่ต่าง ๆ เช่น การสอนที่มีคุณภาพ ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตนตามกฎหมายและระเบียบราชการ การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การสร้างประโยชน์แก่สังคม แล้วจัดให้ผลของการประเมินมีส่วนต่อการพิจารณาความดีความชอบ เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง เรื่องที่หก จะมีการพัฒนาระบบการวางแผนและการ

จัดองค์การประสานงานมัธยมศึกษาในระดับจังหวัด กลุ่มโรงเรียน และโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นและได้รับมอบอำนาจในการทำงานมากขึ้น เรื่องที่เจ็ด การเรียนและฝึกอบรมด้านคุณธรรม จริยธรรมความประพฤติจะต้องได้รับการส่งเสริมเร่งรัดมากขึ้น การปลูกฝังประชาธิปไตยซึ่งเคยเป็นจุดหมายการจัดการศึกษาตลอดมาจะต้องทำให้เป็นเชิงปฏิบัติมีผลจริงจังยิ่งขึ้น เรื่องที่แปด จะต้องมีการพัฒนาส่งเสริมให้การเรียนการสอนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสภาพ เศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งส่งเสริมสุขภาพและการกีฬา

ข้อเสนอแนะที่ผู้วิจัยคิดว่าจะมีการศึกษาค้นคว้าต่อไปในเรื่องต่าง ๆ ที่จะช่วยให้นักานวิจัยด้านการมัศึกษามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้แก่ "พัฒนาการของหลักสูตรและการเรียนการสอน วิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษา" "วิเคราะห์สภาพและผลการสอนกิจกรรมในระดับชั้นมัธยมศึกษา จากอดีตถึงปัจจุบัน" "วิเคราะห์การใช้หลักสูตรและกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา" "สภาพและปัญหาการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. ๒๕๒๑ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๒๔" "ปัญหาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนมัธยมศึกษาสมัยปัจจุบัน" "การสำรวจวิเคราะห์งานวางแผนและพัฒนาองค์การภายในโรงเรียนมัธยมศึกษาสมัยปัจจุบัน" "เปรียบเทียบการจัดมัธยมศึกษาของโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน โรงเรียนสาธิตสังกัดกรมการฝึกหัดครูและทบวงมหาวิทยาลัย ในสมัยปัจจุบัน" เป็นต้น